

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Роман Тетяна Миколаївна

УДК 378.22.013: 373.3: [159.942: 17.023.36] (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
У ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Полтава – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Федій Ольга Андріївна,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
завідувач кафедри початкової і дошкільної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Хомич Лідія Олексіївна,
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України,
заступник директора з наукової роботи;

кандидат педагогічних наук
Цюняк Оксана Петрівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
викладач кафедри теорії
і методики початкової освіти.

Захист відбудеться 30 червня 2016 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.053.01 у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка за адресою: вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36 003.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36 003) та на офіційному WEB-сайті закладу за посиланням: <http://pnpri.edu.ua>.

Автореферат розісланий 28 травня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. А. Погребняк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Докорінні інтеграційні зміни національної системи освіти потребують оновлення вимог до особистісно-професійних якостей педагогів, які покликані забезпечувати морально-духовне, психоемоційне здоров'я учнів, уміти долати деструктивні емоційні стани в умовах загальної інформатизації та перевантаженості навчально-виховного процесу в усіх ланках освіти. Необхідність цих перетворень відображена в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)», Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року та в інших освітянських документах.

Професійна діяльність учителя початкової школи вирізняється з-поміж інших педагогічних професій, що пов'язано з особливою значущістю періоду молодшого шкільного дитинства для всього подальшого розвитку і становлення учня, формування його життєвих цінностей та світогляду. З одного боку, перший учитель є керівником і організатором основоположного етапу шкільного життя дитини, коли відбуваються доленосні для учня адаптаційні процеси й активне входження особистості до «світу освіти», з іншого, він – носій зразкової моделі поведінки для наслідування учнями, які виявляють високу емоційність, уразливість, чутливість, життєрадісність, жвавість, інтерес до всього нового. В умовах значного емоційного й навчального навантаження, наявності чималої кількості предметів, які вивчають у школі I ступеня, перенасиченості робочого часу, недостатності матеріальних ресурсів, високої відповідальності за результати професійної діяльності, необхідності вияву особливої уваги до кожного вихованця попри велику кількість учнів у класі, вчитель повинен докладати вольові зусилля з метою регуляції власного емоційного стану. Він має вміти забезпечувати оптимальну емоційність педагогічного процесу, дбати про загальний позитивний настрій класу й запобігати негативним переживанням молодших школярів.

Традиційна система підготовки майбутніх педагогів початкової школи передовсім зорієнтована на формування у фахівця компетентностей, які б надавали йому змогу забезпечити виконання численних завдань навчального блоку. Поза увагою залишається психолого-педагогічна готовність учителя до конструктивної взаємодії з молодшими школярами в складних умовах шкільного сьогодення. Тому важливого значення у професійному становленні майбутніх фахівців початкової ланки освіти набуває *формування емоційно-вольової культури* (далі ЕВК), яка передбачає саморегуляцію професійної діяльності, адекватне вираження власних емоцій та відповідне реагування на емоції інших учасників педагогічного процесу. Отже, актуалізується потреба підготовки компетентних учителів, які вміють відчувати внутрішній світ дитини, виявляти емоційну виразність і забезпечувати емоційно-комфортне середовище початкової школи.

Теоретичні та методичні засади формування загальнолюдської та професійно-педагогічної культури вчителя ґрунтовно висвітлено в наукових дослідженнях А. Алексюка, І. Беґа, С. Вітвицької, С. Гончаренка, В. Гриньової, Е. Захарченка, І. Зязюна, І. Іванової, Н. Мазур, І. Онищенко, І. Пальшкової, З. Паршикової, Т. Сидоренко, Л. Хомич, О. Цюняк, С. Черної, О. Шевнюк та ін.

Досліджено складники професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя: *аксіологічний* (В. Паскар, Ю. Соловйова), *дослідницький* (І. Луценко, І. Сенча) *дидактичний* (В. Гриньов), *духовний* (В. Подрезов), *еколого-валеологічний* (Ю. Бойчук), *естетичний* (Л. Гарбузенко, В. Титаренко), *морально-етичний* (Л. Москальова, Л. Хоружа), *естетотерапевтичний* (О. Деркач, О. Федій), *інформаційний* (А. Коломієць), *комунікативний* (В. Кан-Калик, В. Садова), *психологічний* (О. Видра, О. Созонюк, В. Турянська), *управлінський* (А. Губа, Л. Кравченко), *самоорганізаційний* (А. Килівник) та ін.

З'ясовано окремі аспекти формування емоційного і вольового компонентів готовності до професійної діяльності фахівців різних галузей (П. Анісімов, І. Анненкова, О. Кулеба, О. Лобач, І. Могилей, М. Нечепоренко, О. Нечипорук, Н. Рачковська, О. Самарокова, М. Саутенкова, В. Сластьонін, В. Соколовський та ін.). В наукових доробках учених здійснено визначення змісту і складників ЕВК особистості, проте недостатньо з'ясовано особливості формування цієї якості в майбутніх учителів школи І ступеня в процесі навчання у ВНЗ із позицій сучасних освітніх концепцій, не вивчалися технології розвитку цього феномену. Аналіз наукових джерел і педагогічного досвіду з проблеми уможливорює виявлення низки суперечностей, зокрема:

- між суспільною потребою в педагогах із високим рівнем культури, здатних створити сприятливі емоційно-комфортні умови для ефективної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, та відсутністю теоретичної й методичної баз для забезпечення цієї потреби;

- між потенційними можливостями системи психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів щодо формування в них основ ЕВК та відсутністю належної уваги до використання цих можливостей у підготовці сучасного вчителя початкової школи до ефективної професійної діяльності;

- між необхідністю підготовки майбутніх учителів до забезпечення оптимальної емоційності педагогічного процесу школи І ступеня та недостатнім рівнем науково-методичного забезпечення цієї підготовки.

Потреба вищих навчальних закладів у вдосконаленні професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, недостатня теоретична й практична розробленість досліджуваної проблеми та необхідність подолання визначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи – **«Формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка як складник комплексної наукової роботи «Методолого-теоретичні основи та організаційно-методичні механізми модернізації вищої освіти Полтавщини» (державний реєстраційний № 0116U002583). Тема дисертації затверджена вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 5 від 27 жовтня 2011 року) та погоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 10 від 20 грудня 2011 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити технологію формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів та педагогічні умови її реалізації у процесі психолого-педагогічної підготовки.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. З'ясувати концептуальні підходи до вивчення феномену формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів.
2. Установити сутність і обґрунтувати структурно-компонентні складники ЕВК майбутніх учителів школи I ступеня.
3. Вивчити стан використання потенціалу психолого-педагогічної підготовки у формуванні ЕВК майбутніх учителів початкової школи.
4. Розробити й експериментально перевірити технологію формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів та педагогічні умови її успішної реалізації у процесі психолого-педагогічної підготовки.
5. Підготувати навчально-методичний комплекс для забезпечення процесу формування ЕВК майбутніх педагогів початкової ланки освіти під час фахової підготовки у виші.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – технологія формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів науково-педагогічного дослідження: *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація вітчизняних і зарубіжних теоретичних положень і методичних основ професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи для визначення сутності та структури його ЕВК; прогнозування, моделювання й узагальнення теоретичних і дослідних даних для обґрунтування технології формування ЕВК майбутніх педагогів школи I ступеня та педагогічних умов її успішної реалізації в процесі психолого-педагогічної підготовки; *емпіричні*: педагогічне спостереження, самооцінка, опитування, анкетування, бесіда, тестування для визначення рівня сформованості та динаміки розвитку ЕВК майбутніх фахівців початкової ланки освіти; педагогічний експеримент, що забезпечив встановлення ефективності запропонованої технології і педагогічних умов, що сприяють її реалізації; *математичної статистики* для обробки кількісних даних експерименту, доведення його достовірності й об'єктивності.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* обґрунтовано й експериментально перевірено технологію формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки, яка складається із цільового, змістового, операційно-діяльнісного й контрольо-оцінного блоків та здійснюється у три етапи: підготовчий, базовий і підсумковий; визначено педагогічні умови реалізації розробленої технології (актуалізація особистісного переживання педагогічної діяльності під час професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів; доповнення й розширення змісту психолого-педагогічних дисциплін теоретичними і практичними блоками для формування ЕВК та відповідна підготовка викладачів до цієї діяльності; створення сприятливого емоційно-комфортного освітнього

середовища педагогічного вишу; цілеспрямоване формування у майбутніх учителів початкових класів стійкої установки на самовдосконалення ЕВК); ідентифіковано критерії, показники: *когнітивно-пізнавальний* (знання про емоційно-вольову сферу, особистісна емоційно-вольова грамотність, знання сутності і способів організації емоційно-комфортного середовища початкової школи), *діяльнісно-поведінковий* (емоційно-вольова саморегуляція професійної діяльності, доцільна емоційна виразність, здатність забезпечувати оптимальну емоційність педагогічного процесу), *рефлексивно-ціннісний* (обізнаність із емоційно-вольовим саморозвитком, особистісна емоційно-вольова техніка, професійно-педагогічна емоційно-вольова техніка) та *рівні* сформованості ЕВК майбутніх педагогів школи I ступеня: високий, середній і низький;

– *уведено до наукового обігу України* поняття «емоційно-вольова культура майбутніх учителів початкових класів»;

– *уточнено* функції ЕВК (ціннісно-орієнтаційна, регулятивна, стабілізувальна) в контексті професійних вимог до педагога школи I ступеня; структурні компоненти досліджуваного феномену (індивідуально-особистісні риси, професійно-педагогічні якості, професійно-педагогічні вміння);

– *подальшого розвитку* набули положення про основні тенденції розвитку психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи в процесі навчання у педагогічному виші та наукові уявлення про емоційно-вольову регуляцію професійної діяльності майбутніх педагогів школи I ступеня під час психолого-педагогічної підготовки.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. В експерименті брали участь 810 осіб. Зокрема, до формувального експерименту були залучені 468 студентів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» та 46 викладачів.

Практичне значення дослідження вбачаємо у розробленні та впровадженні в освітній процес вищих педагогічних навчальних закладів авторського спецкурсу «Технологія формування емоційно-вольової культури вчителів початкових класів» і навчально-методичного посібника «Емоційно-вольова культура майбутнього вчителя початкової школи». Результати дослідження можуть бути використані викладачами вищих педагогічних вишів, науково-педагогічними працівниками в ході професійної підготовки майбутніх фахівців початкової ланки освіти, а також учителями-практиками, які працюють над проблемою розвитку та саморозвитку педагогічної майстерності, студентами під час написання наукових робіт та проходження педагогічної практики.

Основні положення та результати дисертації впроваджено в педагогічний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 1412/01-55/14 від 05.04.2016 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 3276 від 23.11.2015 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2059 від 04.12.2015 р.), Черкаського

національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 89/03 від 25.03.2016 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-305 від 05.04.2016 р.).

Особистий унесок здобувача. У 2 публікаціях, що написані у співавторстві з О. Федій, автору належить: у навчальній програмі спецкурсу «Технологія формування емоційно-вольової культури учителів початкових класів» – змістові модулі «Емоційно-вольова культура – складник професійного самоменеджменту майбутнього організатора початкової освіти», «Засоби емоційної виразності у емоційно-вольовій культурі педагога початкової школи»; у навчально-методичному посібнику «Емоційно-вольова культура майбутнього учителя початкової школи» – розділи «Теоретичні основи феномену емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкових класів», «Емоційно-вольова культура педагога – умова оптимальної емоційності педагогічного процесу початкової школи».

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях: *міжнародних*: «Технології управління освітніми закладами» (Полтава, 2011 р.), «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2011 р.), «Проблеми та перспективи формування інноваційної системи освіти у ХХІ ст.» (Львів, 2012 р.), «Управління організацією навчально-виховного процесу в середній і вищій школі» (Полтава, 2012 р.), «ХХІ век: гуманістический контекст художественного образования» (Севастополь, 2012 р.), «Неформальна мистецька освіта в системі підготовки майбутнього вчителя» (Полтава, 2012 р.), «Теоретико-методичні аспекти професійної і технологічної освіти» (Полтава, 2012 р.), «II Міжнародні психолого-педагогічні Челпанівські читання» (Київ, 2013 р.), «Педагогіка А. С. Макаренка в полікультурному освітньому просторі» (Полтава, 2013 р.), «Педагогические и психофизические проблемы адаптации детей и молодежи» (Белгород, 2013 р.), «Актуальні питання теоретичного та практичного розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук» (Львів, 2013 р.), «Инновации в технологиях и образовании» (Белово, 2013 р., 2014 р.); *всеукраїнських*: «Актуальні проблеми дошкільної освіти» (Дрогобич, 2012 р.), «Василь Сухомлинський і школа ХХІ ст.» (Умань, 2012 р.), «Упровадження нового змісту початкової освіти: теорія і практика» (Полтава, 2012 р.), «Професійно-творча самореалізація педагога в умовах інноваційної освіти» (Суми, 2012 р.), «Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя» (Умань, 2013 р.), «Мистецтво в реаліях сучасної освіти» (Полтава, 2013 р.); *регіональних* («Управління проектами: проблеми та перспективи розвитку» (Полтава, 2011 р.), «Педагогічна діяльність В. А. Євтушевського» (Полтава, 2012 р.), «Упровадження здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховний процес освітніх закладів» (Полтава, 2013 р.), «Здоровьесберегающие технологии в образовательном пространстве» (Белгород–Харків–Полтава, 2013 р.).

Публікації. Основні положення й результати дисертації висвітлено в 20 наукових працях (2 – у співавторстві), серед них 1 навчально-методичний посібник, 1 навчальна програма, 9 статей у фахових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному періодичному виданні, 8 матеріалів у збірниках конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (286 найменувань, із них 7 – іноземними (крім російської) мовами), 25 додатків (на 94 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 288 сторінок, із них основного тексту – 194 сторінки. Робота містить 9 таблиць і 6 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність наукового дослідження обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, висвітлено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про особистий внесок автора, апробацію й впровадження результатів дисертації.

У першому розділі – **«Формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкових класів як проблема педагогічної науки і практики»** – представлено результати теоретичного опрацювання наукової літератури з проблеми дослідження: на основі розгляду базових дефініцій («емоції», «воля», «культура», «професійна культура», «педагогічна культура») визначено поняття «ЕВК майбутніх учителів початкових класів»; проаналізовано характерні ознаки й функціональні особливості цієї якості; розкрито зміст і структуру ЕВК майбутніх педагогів школи I ступеня; проведено ретроспективний аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних учених на проблему формування досліджуваного феномену.

З'ясовано сутність наукових підходів (андрагогічний, антропологічний, процесуальний, середовищний, гуманістичний, гендерний, діяльнісний, практико-орієнтований, компетентнісний, особистісно зорієнтований, інтеграційний, культурологічний, професіографічний, системний) до вивчення досліджуваної проблеми та виявлено, що кожен із них частково відображує потребу суспільства в підготовці вчителя початкової школи, здатного виявляти вольові якості з метою регуляції власного емоційного стану.

Установлено, що загальні аспекти проблеми формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів та її складників як окремо, так і в цілісному вивченні привертала увагу вітчизняних і зарубіжних учених минулого й сучасності. ЕВК оцінена ними як феномен професійного розвитку особистості педагога. Аналіз наукових джерел і реального досвіду діяльності ВНЗ показав, що, незважаючи на постійний інтерес науковців до питань ЕВК, ґрунтовного вивчення особливостей її формування в майбутніх учителів початкової школи у процесі психолого-педагогічної підготовки не здійснено.

Виявлено, що в науковій літературі представлені різні підходи до визначення волі й емоцій, механізмів розвитку емоційно-вольової регуляції поведінки та діяльності вчителя у професійній сфері. Природа емоцій обґрунтована науковцями в теоріях їх походження: *еволюційній* (Ч. Дарвіна), *асоціативній* (В. Вундт), *периферичній* (У. Джеймс, К. Лагне), *психоаналітичній* (Д. Рапопорт, З. Фройд), *судинній* (І. Уейнбаум, Р. Зайонц), *біологічній* (П. Анохін), *фрустраційній* (Дж. Дьюї), *когнітивно-фізіологічній* (С. Шехтер), *пізнавальній* (М. Арнольд, Р. Лазарус), *інформаційній* (П. Симонов), *теорії Кеннона-Барда та диференційних емоцій* (К. Ізард) та ін. Зафіксовано, що ЕВК педагога містить індивідуальний досвід позитивного реагування на емоційне й навчально-виховне навантаження школи I

ступеня з концентрацією вольових зусиль на свідомому подоланні емоціогенних перешкод із метою регуляції емоційно-чуттєвої сфери, зовнішніх дій і внутрішніх психічних станів. Професійну культуру педагога розглядають як ступінь оволодіння способами розв'язання фахових завдань на основі розвитку особистісної культури. Простежено послідовну закономірність у формуванні ЕВК майбутнього вчителя початкових класів: особистісна → професійна → педагогічна → ЕВК.

ЕВК майбутнього вчителя початкових класів – це системна, динамічна, інтегративна комплексна якість, яка ґрунтується на загальній педагогічній культурі та передбачає сформованість індивідуально-особистісних і професійно-педагогічних властивостей і вмінь, що передбачають майстерність створювати емоційно-комфортне гуманістично спрямоване педагогічне середовище початкової школи, у якому успішно взаємодіють учитель і учень.

До сфери якостей, що характеризують ЕВК учителів початкової школи, включено три групи компонентів: 1) *індивідуально-особистісні риси* (самовладання, самоконтроль, самообілізація, самостимуляція, витримка, наполегливість, емоційна стриманість, дисциплінованість, емоційна стабільність і емоційна стійкість, рішучість, самостійність), які сприяють емоційно-вольовій саморегуляції професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів; 2) *професійно-педагогічні якості* (емоційна виразність, стресостійкість, конфліктостійкість, психологічна готовність до педагогічної діяльності, толерантність, емпатія, рефлексія, почуття гумору), що визначають професійно-етичну спрямованість майбутнього педагога; 3) *професійно-педагогічні вміння* (забезпечення емоційності процесу навчання та позитивного настрою учнів, володіння основами фасилітації, самотерапії), які дають змогу створити комфортне гуманістично спрямоване навчально-виховне середовище школи I ступеня.

На основі аналізу можливостей ЕВК виокремлено її функції: *ціннісно-орієнтаційна* – пізнання норм, формування ціннісних орієнтацій, якими буде керуватися педагог у професійній діяльності; *регулятивна* – саморегуляція професійно-педагогічної діяльності та самоконтроль власної поведінки через докладання вольових зусиль, спрямованих на усунення деструктивних емоційних виявів в умовах емоційно насиченого навчально-виховного процесу початкової школи; *стабілізувальна* – гармонізація емоційно-чуттєвої сфери особистості вчителя через актуалізацію внутрішніх ресурсів для спонукання позитивних і нейтралізації негативних емоційних переживань.

Доведено, що професійні якості й уміння, які характеризують ЕВК, формуються залежно від особливостей проектування педагогічного процесу ВНЗ і мають цілісний, стадійний і неперервний характер, орієнтований на майбутнього педагога як носія загальнолюдських і педагогічних цінностей. Зміст ЕВК розглядаємо з огляду на інтегроване розуміння емоційно-почуттєвих і вольових виявів особистості, які мають індивідуальну своєрідність, постійно змінюються та поповнюються. З'ясовано, що ефективно спроектована психолого-педагогічна підготовка дає змогу студентів мати адекватні уявлення про можливі педагогічні ситуації на основі рефлексивно-цільового аналізу, активізує педагогічне мислення, сприяє розвитку професійно-сутнісних характеристик майбутнього вчителя.

Отже, завдання психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів очаткових класів полягають: 1) в оволодінні студентами теоретичними знаннями про особливості забезпечення оптимальної емоційності навчання та психологічного комфорту учасників педагогічного процесу; 2) у формуванні емоційно-вольової готовності до педагогічної діяльності за емоційно насичених умов початкової школи; 3) у розвитку професійно-етичної спрямованості студента й емоційно-вольової саморегуляції фахової діяльності.

Результатом теоретичного опрацювання й узагальнення проблеми стало формулювання наукової гіпотези щодо можливості забезпечення ефективності формування ЕВК майбутніх учителів очаткових класів через оновлення змістового й організаційного компонентів психолого-педагогічної підготовки.

У другому розділі – **«Проектування технології формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів очаткових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки»** – схарактеризовано особливості використання потенціалу психолого-педагогічної підготовки у формуванні ЕВК майбутніх фахівців початкової ланки освіти; визначено критерії, показники та рівні досліджуваного феномену; діагностовано сформованість цієї якості у студентів; обґрунтовано й описано складники пропонованої технології формування ЕВК майбутніх учителів очаткових класів та педагогічні умови її реалізації у процесі психолого-педагогічної підготовки.

На першому (констатувальному) етапі педагогічного експерименту проаналізовано освітньо-кваліфікаційні характеристики, освітньо-професійні програми, навчальні плани і змістове наповнення професійної підготовки студентів напряму 6.010102 «Початкова освіта» з метою оцінки орієнтації майбутніх учителів очаткової школи на формування ЕВК.

Під час опрацювання зазначених документів виявлено, що описані в них особистісні якості, здібності й уміння лише дотично окреслюють ЕВК майбутнього вчителя очаткових класів. Констатовано, що професійно зорієнтована підготовка студентів передбачає вивчення психолого-педагогічних дисциплін (психологія: загальна, педагогічна, вікова; педагогіка: загальна, історія педагогіки, вступ до спеціальності, дидактика, школознавство, теорія і методика виховання, педагогічна творчість, педагогічна майстерність, педагогічні технології, організація управління в початковій школі, основи культури і техніки мовлення й ін.) і проходження педагогічних практик. Установлено, що під час вивчення цих нормативних дисциплін, а також вибіркового спеціальних курсів і впродовж педагогічної практики майбутні вчителі здобувають лише часткові, фрагментарні знання й уміння, характерні для сформованої ЕВК.

Отже, це зумовлює необхідність доповнення та розширення змісту психолого-педагогічних дисциплін і програм практик теоретичними питаннями і практичними завданнями, спрямованими на розвиток професійних якостей та вмінь, які сприятимуть формуванню ЕВК педагога школи I ступеня.

На основі функціонально-структурних ознак досліджуваного феномену визначено критерії (*когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-поведінковий, рефлексивно-ціннісний*), показники й рівні сформованості ЕВК майбутніх учителів очаткових класів, за якими здійснено педагогічну діагностику.

Констатувальний експеримент засвідчив недостатній рівень сформованості ЕВК майбутніх педагогів початкової школи. Так, за узагальненим показником *когнітивно-пізнавального критерію*, високий рівень сформованості цієї якості мали лише 7 % студентів, середній – 48 %, низький – 45 %. За узагальненим показником *діяльнісно-поведінкового критерію*, високий рівень сформованості ЕВК мали тільки 9 % осіб, середній – 48 %, низький – 43 %. Узагальнені дані за *рефлексивно-ціннісним критерієм* засвідчили: високий рівень мали 10 % учасників експерименту, середній – 42 %, низький – 48 %.

Результати педагогічної діагностики підтвердили необхідність розробки й упровадження спеціальних засобів, які б дали змогу підвищити рівень сформованості ЕВК майбутніх фахівців початкової ланки освіти. З'ясовано, що формування досліджуваної комплексної якості є складним процесом, який потребує теоретичного обґрунтування й відповідного методичного забезпечення. Такий процес розглядаємо як педагогічну технологію цілеспрямованого, структурованого, особистісно зорієнтованого, багаторівневого системного упровадження спеціальних форм, методів та засобів навчально-виховної взаємодії у практику психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, спрямовану на формування професійно значущих якостей і вмінь – складників ЕВК.

Розроблена технологія складається з чотирьох взаємопов'язаних структурно-функціональних блоків: *цільового, змістового, операційно-діяльнісного, контрольньо-оцінного* (рис. 1).

Із метою підвищення ефективності функціонування технології формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки детерміновано такі *педагогічні умови її успішної реалізації*: 1) актуалізація особистісного переживання педагогічної діяльності у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів; 2) доповнення й розширення змісту психолого-педагогічних дисциплін теоретичними і практичними блоками для формування ЕВК та відповідна підготовка викладачів до цієї діяльності; 3) створення сприятливого, емоційно-комфортного освітнього середовища педагогічного вишу; 4) цілеспрямоване формування у майбутніх учителів початкових класів стійкої установки на самовдосконалення ЕВК.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності технології формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки»** – розкрито організацію й хід педагогічного експерименту; здійснено дослідно-експериментальну перевірку ефективності упровадження технології формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки; проаналізовано й узагальнено результати експериментального дослідження.

У формувальному експерименті апробовано три послідовні етапи розробленої технології: *підготовчий, базовий і підсумковий*. На кожному з них розв'язували завдання на формування і розвиток у студентів індивідуально-особистісних, професійно-педагогічних якостей і вмінь – компонентів ЕВК із використанням спеціальних форм, методів і засобів навчальної діяльності.

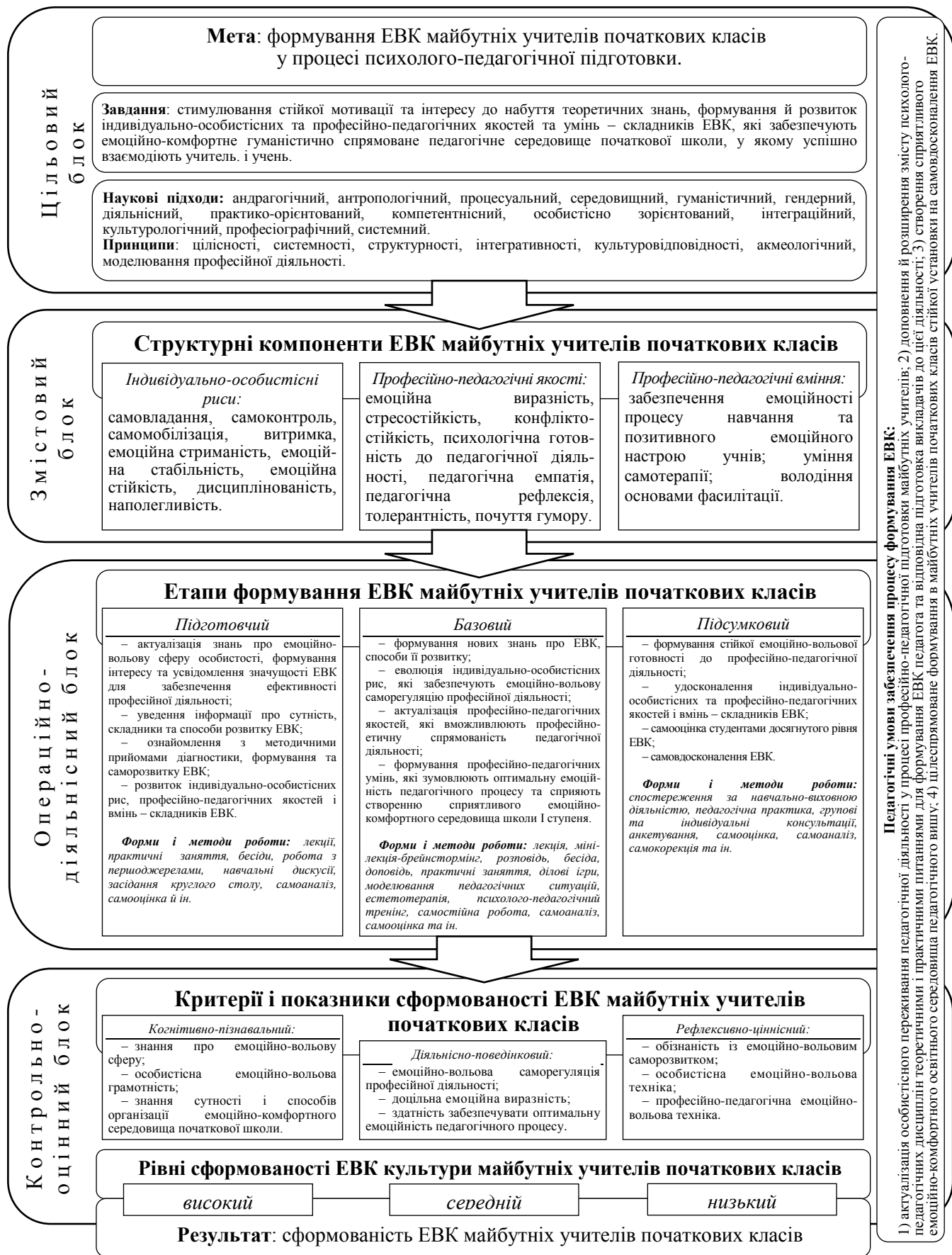

Рис. 1. Структурно-логічна схема технології формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки

На *підготовчому етапі* формувалася стійка професійна мотивація до набуття студентами ЕВК як професійно значущої якості вчителя початкової школи. Із цією метою застосовано лекції, бесіди, дискусії, круглі столи, самостійну роботу й інші форми та методи, що сприяли активному розвитку ЕВК педагога.

На *підготовчому етапі* реалізації авторської технології здійснювали оновлення змістового та процесуального компонентів психолого-педагогічної підготовки студентів через доповнення й розширення змісту відповідних дисциплін («Загальні основи педагогіки», «Історія педагогіки», «Психологія: загальна, вікова і педагогічна», «Вступ до спеціальності», «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика виховання», «Дидактика», «Організація і управління в початковій школі» та ін.) інформацією про сутність, складники ЕВК та її значення у професійній діяльності педагога школи I ступеня. Під час вивчення цих навчальних предметів студентів залучено до самостійної індивідуально-дослідної пошукової роботи з першоджерелами, участі в науковому гуртку «Емоційно-вольова культура сучасного педагога школи I ступеня» та науково-практичних конференціях і семінарах із проблем особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів.

На *базовому етапі* активно поглиблювали знання студентів про сутність і зміст ЕВК майбутнього вчителя початкових класів, розвивали і вдосконалювали індивідуально-особистісні й професійно-педагогічні вміння і якості – складники ЕВК в умовах гуманістично спрямованого педагогічного середовища. На цьому етапі педагогічний процес доповнено впровадженням у практику психолого-педагогічної підготовки авторського спецкурсу «*Технологія формування емоційно-вольової культури вчителів початкових класів*». Його слухачі поглиблювали теоретичні знання про сутність, зміст, компоненти та наукові підходи до розуміння ЕВК педагога школи I ступеня, психологічні особливості емоційно-чуттєвої сфери й вольових якостей молодших школярів і методики їх вивчення, роль емоцій у навчально-виховній взаємодії «педагог – учень». Студенти вивчали засоби емоційного стимулювання пізнавальної активності учнів, розглядали особливості забезпечення емоційної виразності у професійно-педагогічній комунікації, оволодівали методиками розвитку і вдосконалення ЕВК.

Майбутні вчителі набували практичних умінь здійснювати емоційно-вольову саморегуляцію професійно-педагогічної діяльності, самоконтроль поведінки в передконфліктних, конфліктних та стресових ситуаціях; визначати емоційні стани молодших школярів і впливати на загальний настрій учнів класу, використовувати у практичній діяльності методи й засоби налагодження та збереження емоційно-комфортного навчально-виховного середовища початкової школи; усувати негативні переживання і викликати позитивні емоції в суб'єктів педагогічного процесу; застосовувати засоби емоційного стимулювання пізнавальної діяльності учнів, забезпечувати оптимальну емоційність навчання й ін. Також у студентів формували вміння ефективно розв'язувати педагогічні задачі, здійснювати самоаналіз невдач і недоліків у педагогічній діяльності, планувати і виконувати програму самовдосконалення професійних якостей – складників ЕВК, оволодівати основами самотерапії.

Навчання студентів на базовому етапі проводили з використанням таких організаційних форм і методів: традиційні лекційно-практичні заняття, міні-лекція-

брейнстормінг, індивідуальні й групові консультації, психолого-педагогічний тренінг, розповідь, бесіда, доповідь, презентація, самопрезентація, ділові ігри на основі моделювання педагогічних ситуацій, естетотерапія, самотійна робота, самооцінка, самоаналіз.

Підсумковий етап реалізації експериментальної технології спрямований на узагальнення й систематизацію знань і вдосконалення практичних умінь – складників ЕВК у процесі проходження виробничої педагогічної практики. Здійснено моніторинг змін індивідуально-особистісних і професійно-педагогічних якостей і вмінь – складників ЕВК майбутніх учителів, перевірено рівень її сформованості в цілому та спроектовано подальший розвиток. На цьому етапі проведено індивідуальне і групове психолого-педагогічне консультування студентів, у ході якого обговорено набутий досвід професійної діяльності, з'ясовано перспективи розвитку й тактику вдосконалення ЕВК.

На підсумковому етапі реалізації технології використано методи спостереження, самооцінки, самоаналізу, анкетування. Майбутні вчителі склали індивідуальні програми самовдосконалення ЕВК, вели щоденник самоспостережень, у якому фіксували власні переживання та почуття, аналізували невдачі й помилки професійної діяльності, проектували шляхи корекції поведінки та розвитку ЕВК.

На *контрольному етапі* експерименту діагностовано рівні ЕВК учасників контрольних (КГ) і експериментальних (ЕГ) груп. Результати дослідження свідчать про позитивні зміни у рівнях сформованості ЕВК студентів ЕГ. Водночас, показники розвитку досліджуваної ознаки в студентів КГ не мали суттєвих змін.

За узагальненим показником *когнітивно-пізнавального критерію* кількість майбутніх учителів ЕГ із високим рівнем сформованості ЕВК після проведення формувального експерименту збільшилася на 20 %, із середнім – на 17 %, а кількість осіб із низьким рівнем сформованості ЕВК зменшилася на 37 %.

Відповідно до *діяльнісно-поведінкового критерію*, кількість студентів ЕГ, які досягли високого рівня сформованості ЕВК, зросла на 21 %, середнього – на 18 %. Відбулося суттєве зменшення (на 39 %) кількості майбутніх педагогів школи І ступеня з низьким рівнем сформованості ЕВК.

Згідно з *рефлексивно-ціннісним критерієм*, у студентів ЕГ підвищилися показники високого рівня сформованості ЕВК на 15 %, середнього – на 21 %. Показники низького рівня досліджуваної ознаки зменшилися на 36 %.

Загальна динаміка змін ЕВК майбутніх учителів початкових класів після проведення формувального експерименту представлена в табл. 1.

Із метою підтвердження достовірності висновків та гіпотези дослідження проведено статистичний аналіз експериментальних даних. На констатувальному та контрольному етапах експерименту застосовано непараметричний критерій χ^2 -Пірсона для перевірки статистичних гіпотез.

З'ясовано, що до впровадження експериментальної технології різниця результатів діагностики рівня сформованості ЕВК за трьома критеріями в ЕГ і КГ статистично несуттєва (нульову гіпотезу підтверджено з рівнем значущості $\alpha=0,01$). Після проведення формувального етапу експерименту різниця результатів діагностики рівня сформованості ЕВК на контрольному етапі експерименту в ЕГ та КГ статистично значуща (нульову гіпотезу відхилено, а прийнято альтернативну з

рівнем значущості $\alpha=0,01$). Отже, значущість цієї різниці в ЕГ на формувальному та контрольному етапах експерименту та її несуттєвість у КГ підтверджено.

Таблиця 1

**Динаміка рівнів емоційно-вольової культури майбутніх учителів
початкових класів упродовж експерименту**

Критерії ЕВК		Когнітивно-пізнавальний			Діяльнісно-поведінковий			Рефлексивно-ціннісний		
		РІВНІ								
Групи студентів		В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н
До експерименту	ЕГ	16 (7%)	107 (45%)	113 (48%)	19 (8%)	109 (46%)	108 (46%)	24 (10%)	97 (41%)	115 (49%)
	КГ	17 (7%)	114 (49%)	101 (44%)	21 (9%)	116 (50%)	95 (41%)	26 (11%)	97 (42%)	109 (47%)
Після експерименту	ЕГ	63 (27)	146 (62%)	27 (11%)	68 (29%)	151 (64%)	17 (7%)	59 (25%)	147 (62%)	30 (13%)
	КГ	22 (10%)	121 (52%)	89 (38%)	24 (10%)	124 (54%)	84 (36%)	26 (11%)	105 (45%)	101 (44%)

Результати перевірки статистичних гіпотез засвідчили достовірність висунутої наукової гіпотези, а отже, й ефективність розробленої технології формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки й доцільність її упровадження в навчально-виховний процес ВНЗ.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено й практично розв'язано наукове завдання формування ЕВК майбутніх учителів початкової школи у процесі психолого-педагогічної підготовки. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки.

1. З'ясовано й розкрито концептуальні підходи до вивчення феномену формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів (*андрагогічний, антропологічний, процесуальний, середовищний, гуманістичний, гендерний, діяльнісний, практико-орієнтований, компетентнісний, особистісно зорієнтований, інтеграційний, культурологічний, професіографічний, системний*).

Аналіз методологічних підходів і базових дефініцій («емоції», «воля», «культура», «педагогічна культура», «професійно-педагогічна культура», «емоційно-вольова культура») дозволив розглянути ЕВК майбутніх учителів початкових класів як системну, динамічну, інтегративну якість особистості педагога, яка ґрунтується на загальній педагогічній культурі та передбачає сформованість особистісно-індивідуальних і професійно-педагогічних якостей і вмінь та вможливує створення емоційно-комфортного гуманістично спрямованого

педагогічного середовища початкової школи, в якому успішно взаємодіють учитель і учень.

2. Установлено сутність ЕВК майбутніх учителів початкових класів як складної, інтегративної, багатоаспектної якості й обґрунтовано її структурно-компонентні складники: 1) *індивідуально-особистісні риси*, від яких залежить емоційно-вольова саморегуляція професійної діяльності майбутнього учителя початкових класів; 2) *професійно-педагогічні якості*, що детермінують професійно-етичну спрямованість особистості майбутнього педагога; 3) *професійно-педагогічні уміння*, зорієнтовані на забезпечення емоційно-комфортного гуманістично спрямованого навчально-виховного середовища школи I ступеня.

Доведено необхідність формування ЕВК у ході психолого-педагогічної підготовки, з метою гармонізації емоційно-чуттєвої сфери вчителя і забезпечення емоційного комфорту учасників педагогічного процесу початкової школи.

3. Вивчення освітньо-професійних програм, освітньо-кваліфікаційних характеристик та змістового наповнення психолого-педагогічних дисциплін і практик сприяло визначенню потенціалу психолого-педагогічної підготовки у формуванні ЕВК студентів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта», що передбачає поглиблення уявлень про емоційно-комфортне навчально-виховне середовище початкової школи та розвиток практичних умінь, що сприяють його забезпеченню; формування основ емоційно-вольової саморегуляції професійної діяльності й інших індивідуально-особистісних і професійно-педагогічних якостей та умінь – складників ЕВК.

Визначено критерії і показники сформованості ЕВК майбутніх фахівців початкової ланки освіти.

Когнітивно-пізнавальний критерій відображує знання психологічних особливостей емоційно-вольової сфери особистості, механізмів розвитку вольових якостей, способів впливу на емоційно-чуттєву сферу молодшого школяра; сутності і способів розвитку ЕВК педагога початкової школи, зовнішніх чинників та умов, які зумовлюють її зміни; характеру впливу емоцій на професійну діяльність учителя; особливостей забезпечення емоційно-комфортного середовища початкової школи.

Діяльнісно-поведінковий критерій визначає сформованість вольових якостей (самовладання, самоконтролю, стійкості: стресостійкості, конфліктостійкості й ін.); доцільну емоційну виразність, практичні вміння забезпечувати емоційність навчання; здатність емоційно яскраво подати навчальний матеріал та вміння стимулювати позитивні емоції дітей з метою активізації їхньої пізнавальної діяльності тощо.

Рефлексивно-ціннісний критерій характеризує психолого-педагогічні вміння самопізнання, самодослідження власних емоційних виявів, причин та наслідків емоційного реагування у професійній діяльності; наявність стійкої установки на самовдосконалення ЕВК; усвідомлення необхідності усунення дії руйнівних негативних інформаційних потоків на емоційно-вольову сферу; практичні вміння самотерапії; здатність визначати емоційні стани учасників педагогічного процесу; володіння основами фасилітації, емпатії, здатності налагоджувати позитивний емоційний контакт із учнями.

3 урахуванням цих критеріїв і показників визначено три якісні рівні сформованості ЕВК.

4. Обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність технології формування ЕВК майбутніх учителів початкових класів і доведено доцільність педагогічних умов її реалізації у процесі психолого-педагогічної підготовки. Розроблену технологію реалізовано практично за такими послідовними етапами: *підготовчий* (доповнення і розширення змісту психолого-педагогічних дисциплін), *базовий* (уведення спецкурсу «Технологія формування емоційно-вольової культури вчителів початкових класів») і *підсумковий* (запровадження системи спеціальних завдань до змісту виробничої практики).

5. Розроблено й упроваджено комплекс навчально-методичних матеріалів (навчальна програма спецкурсу «Технологія формування емоційно-вольової культури вчителів початкових класів», навчально-методичний посібник «Емоційно-вольова культура майбутнього педагога початкової школи»), спрямованих на формування ЕВК майбутніх фахівців початкової ланки освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування ЕВК майбутніх учителів у системі педагогічної освіти. Подальшого наукового вивчення потребують питання особливостей розвитку ЕВК учителів загальноосвітньої школи у процесі професійної підготовки; виявлення умов та способів самовдосконалення цієї якості в системі післядипломної освіти тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

навчальна програма

1. Роман Т. М. Технологія формування емоційно-вольової культури вчителів початкових класів : прогр. вибірк. навч. дисц. підгот. бакалавра напряму 6.010102 «Початкова освіта» / уклад. Т. М. Роман, О. А. Федій. – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2016. – 10 с.

навчально-методичний посібник

2. Роман Т. М. Емоційно-вольова культура майбутнього вчителя початкової школи : навч.-метод. посіб. / Т. М. Роман, О. А. Федій. – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2016. – 134 с.

наукові статті у фахових виданнях України

3. Скрипай Т. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до активізації пізнавальної діяльності учнів засобами естетотерапії / Т. М. Скрипай // Технології управління освітніми закладами. Управління проектами: проблеми та перспективи розвитку : мат. регіон. наук.-практ. сем., присвяч. пам'яті А. С. Макаренка. – Полтава, 2011. – С. 243–249.

4. Бовсунівська Т. М. Теоретико-методологічні засади естетотерапевтичної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Т. М. Бовсунівська // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: у 2 т. – К., 2011. – Т. 2. – С. 50–56.

5. *Бовсунівська Т. М.* Емоційно-вольова культура учителя початкових класів : підходи, дефініції, сутність / *Т. М. Бовсунівська* // Імідж сучасного педагога. – 2012. – № 7. – С. 41–44.

6. *Скрипай Т. М.* Емоційно-вольова культура як складова професіоналізму майбутніх учителів початкових класів / *Т. М. Скрипай* // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2012. – Вип. № 7. – С. 417–422.

7. *Скрипай Т. М.* Емоційно-вольова культура майбутніх учителів початкових класів у вимірах психологічних теорій / *Т. М. Скрипай* // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет імені Г. Сковороди». – К., 2013. – Вип. 29. – С. 133–139.

8. *Скрипай Т. М.* Емоційно-вольова культура майбутніх учителів початкових класів у світлі компетентнісного підходу / *Т. М. Скрипай* // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – Умань, 2013. – Вип. 7. – С. 210–217.

9. *Скрипай Т. М.* Емоційно-вольова культура – важлива умова професійного становлення майбутніх учителів початкових класів / *Т. М. Скрипай* // Витоки педагогічної майстерності. Сер.: Педагогічні науки. – Полтава, 2013. – Вип. 11. – С. 318–321.

10. *Скрипай Т. М.* Роль емоційно-вольової культури педагога у забезпеченні комфортного навчально-виховного середовища початкової школи / *Т. М. Скрипай* // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Ялта, 2013. – Вип. 40. – Ч. 3. – С. 130–135.

11. *Роман Т. М.* Реалізація педагогічних умов формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкової школи у процесі психолого-педагогічної підготовки / *Т. М. Роман* // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – К., 2016. – Вип. 36. – Т. VIII. – С. 553–562.

наукова стаття в зарубіжному виданні

12. *Скрипай Т. Н.* Формирование эмоционально-волевой культуры будущих учителей начальной школы: эстетотерапевтический аспект / *Т. Н. Скрипай* // Фундаментальные исследования. – М., 2013. – № 10. – Ч. 3. – С. 665–669.

статті в збірниках матеріалів конференцій

13. *Бовсунівська Т. М.* Підготовка майбутніх учителів початкових класів до професійного самовладання засобами естетотерапії / *Т. М. Бовсунівська* // Проблеми та перспективи формування інноваційної системи освіти в ХХІ столітті : зб. наук. пр. – Л., 2012. – С. 42–43.

14. *Бовсунівська Т. М.* Використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у процесі формування емоційно-вольової культури майбутнього учителя початкових класів / *Т. М. Бовсунівська* // Василь Сухомлинський і школа ХХІ століття: традиція й інноваційність : мат. всеукр. наук. конф. – Умань, 2012. – С. 18–19.

15. *Скрипай Т. Н.* Эмоционально-волевая культура в системе профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы / *Т. Н. Скрипай* // Педагогические и психофизиологические проблемы адаптации детей и молодежи. – Белгород, 2013. – С. 238–241.

16. *Скрипай Т. Н.* Эмоционально-волевая культура как показатель профессионализма будущих учителей начальной школы / *Т. Н. Скрипай* // *Инновации в технологиях и образовании* : сб. ст. : в 4 ч. – Белово; Велико-Тырново, 2013. – Ч. 4. – С. 227–231.

17. *Скрипай Т. М.* Емоційно-вольова культура майбутніх учителів початкових класів як професійно значуща якість / *Т. М. Скрипай* // *Актуальні питання теоретичного і практичного розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук* : зб. тез. – Л., 2013. – С. 56–59.

18. *Скрипай Т. М.* Роль емоційно-вольової культури педагога у забезпеченні емоційного благополуччя дитини в умовах сучасного дошкільного навчального закладу / *Т. М. Скрипай* // *Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців початкової і дошкільної освіти* : зб. наук. пр. – Полтава, 2013. – Вип. 1. – С. 223–231.

19. *Скрипай Т. Н.* Формирование эмоционально-волевой культуры будущих учителей начальной школы при изучении учебной дисциплины «Эстетотерапия» / *Т. Н. Скрипай* // *Инновации в технологиях и образовании* : сб. ст.: в 4 ч. – Белово; Велико-Тырново, 2013. – Ч. 3. – С. 244–248.

20. *Роман Т. Н.* Эмоционально-волевая культура будущих учителей начальной школы в контексте качества высшего образования / *Т. Н. Роман* // *Инновации в технологиях и образовании* : сб. ст. : в 4 ч. – Белово, Велико-Тырново, 2015. – Ч. 4. – С. 217–221.

АНОТАЦІЇ

***Роман Т. М.* Формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки. – На правах рукопису.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтава, 2016.

Дисертація присвячена проблемі формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкової школи у процесі психолого-педагогічної підготовки. У роботі проаналізовано теоретико-методологічні підходи до досліджуваного феномену; на основі розгляду базових дефініцій категоріального апарату – «емоції», «воля», «культура», «педагогічна культура», «професійно-педагогічна культура», «емоційно-вольова культура» – означено поняття «емоційно-вольова культура майбутніх учителів початкових класів»; визначено її структурно-компонентні складники.

Доведено значущість формування цієї якості у професійному становленні й успішній самореалізації майбутніх фахівців початкової ланки освіти. Схарактеризовано особливості використання потенціалу психолого-педагогічної підготовки у формуванні емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкових класів в умовах сьогодення.

Розроблено й експериментально перевірено ефективність технології формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкових класів та педагогічні умови її реалізації у процесі психолого-педагогічної підготовки.

Ключові слова: професійна підготовка, психолого-педагогічна підготовка, професійно-педагогічна культура, емоційно-вольова культура, технологія формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкової школи.

Роман Т. Н. Формирование эмоционально-волевой культуры будущих учителей начальных классов в процессе психолого-педагогической подготовки. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Полтава, 2016.

Диссертация посвящена проблеме формирования эмоционально-волевой культуры будущих учителей начальной школы в процессе психолого-педагогической подготовки. В исследовании проанализированы теоретико-методологические подходы к исследуемому феномену, на основе рассмотрения базовых дефиниций категориального аппарата – «эмоции», «воля», «культура», «педагогическая культура», «профессионально-педагогическая культура», «эмоционально-волевая культура» – определена сущность понятия «эмоционально-волевая культура будущих учителей начальных классов»; установлены ее структурно-компонентные составляющие.

Доказана значимость формирования этого качества в профессиональном становлении и успешной самореализации будущих специалистов начального звена образования. Выявлено современное состояние использования потенциала психолого-педагогической подготовки в формировании исследуемого качества. Охарактеризовано особенности использования потенциала психолого-педагогической подготовки в формировании эмоционально-волевой культуры будущих учителей начальных классов в современных условиях.

Разработана и экспериментально проверена эффективность технологии формирования эмоционально-волевой культуры будущих учителей начальных классов и педагогические условия ее реализации в процессе психолого-педагогической подготовки.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, психолого-педагогическая подготовка, профессионально-педагогическая культура, эмоционально-волевая культура, технология формирования эмоционально-волевой культуры будущих учителей начальной школы.

Roman T. M. Forming of the Emotional-Volitional Culture of Future Teachers of Primary School in the Process of Psychological-Pedagogical Training. – Manuscript.

Thesis for gaining a scientific degree of a candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko. – Poltava, 2016.

The dissertation contains the comprehensive research of the problem of future teachers of primary school emotional-volitional culture forming in the psychological-pedagogical training process. The conceptual approaches to the disquisition of future teachers of primary school emotional-volitional culture forming in the psychological-pedagogical training process were logically examined. The structural-component analysis of the phenomenon was effectuated in succession. The modern status of the psychological-pedagogical training potential profiting at the future teachers of primary school emotional-volitional culture forming have been investigated consistently.

The «future teachers of primary school emotional-volitional culture» notion has been specified and entered in the scientific circulation of Ukraine. It is interpreted as system dynamic and integrative complex feature of pedagogue's personality, which is determined by the universal pedagogical culture and based on individual as well as professional-pedagogical qualities. It also specifies the skill to make emotional-comfortable humanistic referred primary school environment for the efficient teacher-pupil interaction. The individual traits, professional-pedagogical qualities, and professional-pedagogical abilities as future teachers of primary school emotional-volitional culture constituents claimed to be dominant.

The criteria, indexes, and levels of future teachers of primary school emotional-volitional culture formation got deep study. The effectiveness of the suggested technology of future teachers of primary school emotional-volitional culture forming, pedagogical conditions of its implementation in the psychological-pedagogical training process were delimited unequivocally and verified experimentally. The training stages are to be fulfilled in such the consecution: *preparatory* (psychological-pedagogical disciplines supplement, content extension), *basic* («The future teachers of primary school emotional-volitional culture forming technology» accessory scientific course application), *conclusive* (the supplementation of the complex of special tasks into production pedagogical probation content).

The technology has purpose-oriented, content, operational, and estimative structural-functional interconnected components. The pedagogical conditions of implementation of future teachers of primary school emotional-volitional culture forming experimental technology efficiency was elaborated in the psychological-pedagogical training process in such the procedure: 1) personal experience actualization of pedagogical activity in the process of future pedagogues professional-pedagogical training; 2) supplement and content extension of future teachers of primary school psychological-pedagogical training by means of theoretical-practical questions about pedagogue's emotional-volitional culture forming peculiarities simultaneously to lecturer's proper training to such the activity; 3) creation of auspicious emotional-comfortable educational environment at higher educational pedagogical institution; 4) future teachers of primary

school purposeful steady setting-up training aiming at emotional-volitional culture self-perfection.

It was experimentally proved that future teachers of primary school emotional-volitional culture forming technology implementation in the psychological-pedagogical training process favours positive dynamics as for the level of emotional-volitional culture of «Primary education» speciality students.

Keywords: professional training, psychological-pedagogical training, professional-pedagogical culture, emotional-volitional culture, future teachers of primary school emotional-volitional culture forming technology.

Друкарський салон «Копір сервіс»
Полтава, вул. Гоголя 18 а
Підписано до друку 27.05.2016 р.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,9
Папір офсетний. Гарнітура Times New
Roman Тираж 100 прим. Зам. № 55
Свідоцтво про державну реєстрацію
фізичної особи підприємця.
Серія ВО1 № 596813 від 09.02.2006 р.